

RUTINER I SKOLENS ARBEID MOT NEGATIV SOSIAL KONTROLL OG TVANGSEKTESKAP

Kan lastes ned fra:

www.tvangsekteskap.no

www.imdi.no

IMDi

Integrerings- og
mangfoldsdirektoratet

INNHold

Hvorfor bør skoler ha rutiner i arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap?	3
Signaler på negativ sosial kontroll og mulig tvangsekteskap	5
Rutine i forbindelse med akuttsaker	6
Rutine i forbindelse med ikke-akuttsak	7
Rutine i forbindelse med reiser utenlands	8
Vedlegg 1: Nyttig kontaktinformasjon og ressurser	10

HVORFOR BØR SKOLER HA RUTINER I ARBEID MOT NEGATIV SOSIAL KONTROLL OG TVANGSEKTESKAP?

Blant elever i norsk skole er det enkelte som utsettes for æresrelatert vold, negativ sosial kontroll og tvangsekteskap.

Æresrelatert vold defineres som vold utløst av familiens eller miljøets behov for å beskytte eller gjenopprette ære, anseelse og respekt.

Negativ sosial kontroll defineres som ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i henhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov. Det kan handle om konflikter som gjelder valg av venner, det å ha kjæreste eller om seksuell liv, kjønnsidentitet og seksuell orientering.

Utenlandsreiser og flytting til andre land *kan* også være en form for negativ sosial kontroll, hvis dette skjer mot barnets/ungdommens vilje, og hvis utenlandsoppholdet er preget av trusler, kontroll og vold.

Et **tvangsekteskap** kan defineres som et ekteskap som organiseres på en slik måte at minst én av ektefellene:

- Ikke har reell mulighet til å velge å forbli ugift uten å bli utsatt for represalier
- Ikke har reell mulighet til å velge en annen partner på tvers av familiens ønsker uten å bli utsatt for represalier
- Har samtykket til ekteskap etter utilbørlig press, trusler eller annen psykisk eller fysisk vold.

Personens opplevelse av hva som oppleves som tvang må vektlegges.

For at elever som er utsatt for problemer knyttet til æresrelatert vold, negativ sosial kontroll og/eller tvangsekteskap **skal kunne få råd eller hjelp**, er det viktig at de ansatte på skolen vet hvordan de skal forholde seg. Rutinene i dette heftet gir svar på hvem som skal gjøre hva, og bidrar slik til å **klargjøre roller og øke de ansattes handlingskompetanse**.

Ansatte i skolen eller skolehelsetjenesten har plikt til å handle når en person står i fare for å bli tvangsgiftet eller blir utsatt for negativ sosial kontroll og tvangsekteskap.

Etter § 6-4 annet ledd i barnevernloven har offentlige ansatte meldeplikt til barnevernet når det er grunn til å tro at barnet blir mishandlet eller utsatt for alvorlig omsorgssvikt, herunder tvangsekteskap. Denne bestemmelsen er også spesielt angitt i andre særlover, for eksempel opplæringsloven § 15-3 eller introduksjonsloven § 26 annet ledd.

Det følger av straffeloven § 253 at det å tvinge noen til å inngå ekteskap, eller medvirke til å tvinge noen til å inngå ekteskap, er straffbart. Ansatte i skolen har plikt til å anmelde eller avverge alvorlige forbrytelser, herunder tvangsekteskap. Å innføre en rutine for skolens arbeid mot tvangsekteskap blir dermed **et viktig tiltak for at ansatte skal kunne innfri sin plikt etter norsk lov**.

Paragraf 22-1 annet ledd i forskrift til **Opplæringsloven**, inneholder en generell avklaring av hva retten til rådgivning innebærer, nemlig rett til informasjon, veiledning, oppfølging og hjelp til å finne seg til rette på skolen og ta avgjørelser om fremtidige yrkes- og utdanningsvalg. For å sikre en likeverdig rådgivingstjeneste uavhengig av elevenes etniske bakgrunn, må tjenesten tilpasses mangfoldet i elevenes livsvilkår. Negativ sosial kontroll, æresrelatert vold og trussel om

tvangsekteskap er forhold som påvirker enkelte elevers livs- og læringsmiljø, og må omfattes av skolens rådgivningstilbud.

En akuttsituasjon fordrer en annen oppfølging fra skolens side enn hvis situasjonen er ikke-akutt. Det er rutiner for både akuttsaker og ikke-akuttsaker i dette heftet. I tillegg er det en rutine som anbefales hvis eleven skal reise utenlands. I alle de tre tilfellene viser rutinene til [Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder](#).

I tillegg til rutiner har heftet en liste over tegn som kan peke i retning av tvangsekteskapsproblematikk.

Heftet vil være et nyttig bidrag i skolens arbeid mot negativ sosial kontroll og tvangsekteskap. Rutinene må

- gjøres kjent av skolens ledelse
- ses i sammenheng med skolens øvrige rutiner i saker (vold, mobbing, trivsel, psykisk helse)
- være lett tilgjengelige på skolens nettsider som er forbeholdt de ansatte

SIGNALER OM NEGATIV SOSIAL KONTROLL OG MULIG TVANGSEKTESKAP

Terskelen for å søke råd eller hjelp kan være høy for elevene. Årsakene til dette er ofte sammensatt, som at han eller hun befinner seg i en sårbar posisjon, ikke vil skade sine foreldre eller familie, opplever mye skam og har vanskelig for å stole på andre. Signalene på negativ sosial kontroll, på forlovelser og ekteskap gjennomført med tvang kan også være sammensatte. Både psykiske reaksjoner, endringer i adferd og praktiske forandringer er vanlig for en person som skal gifte seg mot sin egen vilje, eller frykter dette.

Under følger tegn som kan peke i retning av negativ sosial kontroll og mulig tvangsekteskap, som bør følges opp. Det er viktig å understreke at disse også kan være tegn på andre former for vold, kontroll, omsorgssvikt eller helt andre utfordringer.

- Fravær; lengre fravær fra skolen
- Søknad om lengre ferie
- Kommer ikke tilbake fra ferien til skolestart
- Eleven uttrykker uro/bekymring for kommende fridager
- Eleven blir overvåket av søsken, slektninger eller miljøer på skolen
- Forandring i oppførselen, for eks. manglende engasjement og punktlighet
- Tatt ut av skolen (av foreldre eller verger)
- Får ikke lov å være med på aktiviteter etter skoletid
- Eleven har fått beskjed om at han/hun skal gifte seg med en de ikke kjenner
- Får ikke lov å fortsette med videre utdanning
- Endret klesstil/omgangskrets

- Hyppige besøk hos helsesøster, gjerne for «småting»
- Kjønnsslemlestelse
- Pillemisbruk
- Depresjon
- Spiseforstyrrelse
- Isolering
- Tidlig/uønsket graviditet

- Søsken som ble tvangsgiftet
- Tidlig inngått ekteskap hos søsken
- Selvskading og suicid (også hos søsken)
- Foreldredødsfall/plutselige forandringer i familien
- Krangel innen eller mellom familier
- Rømt hjemmefra
- Kontroll over ungdommens pengebruk

RUTINE I FORBINDELSE MED AKUTTSAKER

En tvangsekteskaps sak kan være akutt. Da er personens liv, helse eller frihet umiddelbart truet. I akuttsaker bør følgende rutine følges:

1. Skoleansatte som får kontakt med en elev i en akutt krise følger eleven umiddelbart til rådgiver.
2. Rådgiver har samtale med eleven uten at andre kan se eller høre samtalen. Det er viktig å stille spørsmål til den unge om hva han/hun frykter og hva som konkret kan skje i møte med familie eller andre, men det er politiet som skal foreta den formelle trusselvurderingen¹ (se kapittel 4 – 6 i [Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder](#))
3. Hvis liv og/eller helse er truet, løses den ansatte fra sin taushetsplikt, og saken skal meldes til barnevern (under 18 år) eller politi (over 18 år). I slike saker må politiet kontaktes umiddelbart på 02800 eller på nødnummer 112.
4. Ved frykt for tvangsekteskap ved utenlandsreise:
 - a. Går rådgiver igjennom «Råd som kan gis til den unge ved reiser til utlandet» sammen med eleven (se s. 8-9)
 - b. Bør rådgiver drøfte saken med [Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse](#) tlf.: 47 80 90 50.
5. Rådgiver avklarer hvem som har hovedansvaret for å følge opp saken videre-skolen/barnevern/politiet.
6. Rådgiver orienterer kontaktlærer og skolens ledelse.

¹ For trusselvurdering, kontakt lokalt politi.

RUTINE I FORBINDELSE MED IKKE-AKUTTSAK

I en sak som ikke er akutt har man mer tid til å følge opp den unge. Liv og helse er ikke umiddelbart truet, men den unge har behov for råd og bistand. Følgende rutine anbefales:

1. Ansatte som blir oppsøkt av elever som opplever tvangsekteskapsproblematikk, eller som ser tegn som kan tyde på slik problematikk, henviser eleven til rådgiver.
2. Rådgiver har samtale med eleven og kartlegger situasjonen (se kap. 4-6 i [Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder](#)).
3. Rådgiver drøfter anonymt med barnevernet eller politiet, eventuelt med [Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse](#), tlf.: 47809050.
4. Ved behov kontaktes [Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse](#), som kan gi råd til skolens ansatte i tvangsekteskapsaker. Den som ringer kan velge å være anonym.
Kompetanseteamet er satt sammen av fagpersoner fra Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, Helsedirektoratet, Utlendingsdirektoratet, Politidirektoratet, Arbeids- og velferdsdirektoratet, og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, og driftes av Barne- ungdoms- og familiedirektoratet.
5. Rådgiver avklarer hvem i hjelpeapparatet det kan samarbeides med i forhold til oppfølging av eleven videre.
6. Ved bekymring i forhold til utenlandsreiser: se Rutine i forbindelse med reiser utenlands (neste side).
7. Rådgiver orienterer kontaktlærer og skolens ledelse.

RUTINE I FORBINDELSE MED REISER UTENLANDS

Ved frykt for tvangsekteskap, frykt for å bli etterlatt eller utsatt for andre former for vold og kontroll i utlandet er det viktig å prøve å forhindre at den unge faktisk reiser. **Rådet er: «Ikke reis»!**

Skoleansatte og andre bør ta kontakt med [Kompetanseteamet](#) i denne typen saker.

Skole, politi og barnevern (der personen er mindreårig) samt øvrig hjelpeapparat må samarbeide aktivt for å hindre utreise fra Norge.

Hvis utenlandsreise innebærer at elevens liv, helse eller frihet er truet, skal det sendes bekymringsmelding til barnevern og/eller politi.

I samtale med den unge bør det informeres om følgende:

- Det er svært vanskelig for norske myndigheter å hjelpe personer som blir holdt tilbake mot sin vilje i utlandet og/eller som opplever negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og andre former for æresrelatert vold utenfor Norges grenser.
- På grunn av sikkerhetssituasjonen og begrenset diplomatisk tilstedeværelse vil det være særlig vanskelig for ambassaden å hjelpe personer som oppholder seg i land der det er gitt [offisielle reiseråd](#).
- Det er mulig å få hjelp og beskyttelse i Norge. Den unge bør få informasjon om politi, barnevern, familievern, kriesenter og særskilte botilbud og at norske myndigheter har mye større muligheter for å hjelpe i Norge enn i utlandet. God informasjon finner man på denne nettsiden: https://www.bufdir.no/vold/Tvangsekteskap_og_aeresrelatert_vold/For_deg_som_trenger_hjelp/Oversikt_over_hjelp_i_ulike_situasjoner/Trenger_du_hjelp_til_a_komme_deg_vekk/
- For mer informasjon se [Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder](#).

Råd før en reise til utlandet

Rådene under gir ingen garanti for at ambassaden eller andre norske myndigheter kan hjelpe personer i fare/nød i et annet land. Dette er svært vanskelig og ofte ikke mulig. Norske lover og regler gjelder ikke i utlandet og ambassaden må jobbe gjennom landets myndigheter som kan ha en helt annen tilnærming til barneoppdragelse og likestilling enn det norske myndigheter har.

Hvis utenlandsreise ikke kan unngås bør følgende råd gis til den som skal reise:

- Ta kontakt med en voksen på skolen du har tillit til før du reiser.
- Legg igjen en kopi av passet og billett hos rådgiver eller rektor på skolen.
- Legg igjen informasjon hos rektor eller skolens rådgiver om:
 - Avreise fra Norge og retur til Norge
 - Navn på familien og adresse til stedet du skal reise til i utlandet
 - Kontaktinformasjon til dine foreldre
 - Formålet med reisen
 - Årsaken til din bekymring for å reise til utlandet

- Avtal gjerne jevnlig telefonsamtaler eller kontakt via internett med skolen/en tillitsperson i Norge, slik at du kan fortelle hvordan du har det i løpet av ferien/utenlandsoppholdet.
- Mobiltelefon med kontantkort virker ikke i utlandet. Du må skaffe et lokalt abonnement når du kommer frem til reisemålet.
- Ta med ekstra penger og kopi av passet ditt. Gjem dette godt!
- Skaff telefonnummer, adresse, e-post og eventuelt faksnummer til den norske ambassaden i landet du skal oppholde deg i. Lær dette utenat! Lapper kan bli borte, og du kan miste din telefon eller den kan bli kontrollert eller tatt fra deg. Du finner kontaktinformasjon til alle norske ambassader på norway.info.
- Utenriksdepartementets operative senter (UDops) er i drift 24 timer i døgnet 365 dager i året. En av senterets viktigste oppgaver er å håndtere nødsamtaler som rettes til utenriksstasjonene utenfor ordinære åpningstid. Du kan alltid nå UD's operative senter på Tlf.: +47 23 95 00 00 eller pr e-post: UDops@mfa.no
- Ved kontakt med ambassaden eller UDops, enten muntlig eller skriftlig, gjør dette på norsk. Da er du sikker på at informasjonen ikke blir kjent for uvedkommende.
- Unngå å starte store diskusjoner med familien i løpet av ferien. Det kan skape mistanke.
- Registrer kontaktopplysningene dine på Reiseregistrering.no
Registrering hos reiseregistrering er et generelt godt råd til alle som reiser til utlandet, men er ikke rettet mot mulige ofre for ulovlig tilbakeholdelse. Hovedformålet med tjenesten er å kunne gi informasjon til reisende dersom det inntreffer en større krise i landet som krig eller en naturkatastrofe. Dette er ikke en tjeneste som vil reagere dersom en norsk statsborger ikke kommer tilbake til Norge som forutsatt.

Hvem gjør hva hvis eleven ikke kommer tilbake til Norge som forventet?

1. Skolens ledelse har ansvar for oppfølging av eleven ved å ta kontakt ved avtalt hjemkomst.
2. Om eleven ikke har returnert som avtalt, har skolens ledelse ansvar for å kontakte barneverntjenesten i saker som omhandler elever under 18 år eller politiet for elever over 18 år. Det vil da opprettes en undersøkelsessak.
3. Om eleven ikke har returnert som avtalt, vil ansvar for videre tiltak ligge hos barneverntjenesten eller politiet.

Elever som uteblir ved skolestart

I noen tilfeller uteblir elever ved skolestart. Det kan gjelde elever man har hatt kontakt med, men også elever man ikke har hatt kontakt med tidligere.

Hvis skolen er bekymret for at den unge holdes i utlandet mot sin vilje og er utsatt for tvangsekteskap, frihetsberøvelse eller andre overgrep, skal skolen ta kontakt med [Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse](#) på tlf. 47809050

Når barn uteblir fra grunnskoleopplæringen har kommunen en oppfølgingsplikt, jf. prosedyre i veilederen [Barn som ikke møter på skolen](#). Kommunen kan bøtelegge foreldrene hvis de har handlet forsettlig eller uaktsomt, jf. [§ 2-1 femte ledd](#).

VEDLEGG 1

Nyttig kontaktinfo

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse:

Telefon: 47 80 90 50

Mandag til fredag 09.00–16.00

Barnevern: se lokale kontorer [her](#)

Barnevernvakt: se lokalt kontor [her](#)

Politi: se lokale kontorer [her](#), eller ring tlf.: 02 800

Utenriksdepartementets operative senter (UDops)

håndtere nødsamtaler som rettes til utenriksstasjonene utenfor ordinære åpningstid. Er i drift 24 timer i døgnet 365 dager i året. Tlf: +47 23 95 00 00 eller pr e-post: UDops@mfa.no

Familievoldskoordinator i politiet:

Telefon: 02 800

Hvert politidistrikt har en egen koordinator mot familievold og seksuelle overgrep som skal bidra til å øke innsatsen mot denne typen kriminalitet. Dette er en polititjenestekvinne/-mann med spesiell kunnskap og kompetanse i saker knyttet til vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep.

Røde Kors-telefon om tvangsekteskap og kjønnslemlestelse:

Telefon: 815 55 201

Mandag til fredag kl. 09.00–15.00

Alarmtelefonen for barn og unge: 116 111

SEIF – Selvhjelp for innvandrere og flyktninger:

22 03 48 30

Mandag til torsdag kl. 09.00–16.00

Mira-senteret:

22 11 69 20

mandag til fredag 09.00–16.00 (onsdager fra 09.00–19.00)

Ressurser

Statens Barnehus – Et tverrfaglig kompetansehus (statensbarnehus.no)

RVTS - Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (rvts.no)

NKVTS – Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (nkvts.no)

For arbeid mot kjønnslemlestelse, se NKVTS' nettsider og [Veiviseren om kjønnslemlestelse](#).

Dinutvei.no - Nasjonal veiviser ved vold og overgrep